

โรคระบาดโควิด 19: ยุทธศาสตร์การป้องกันเชิงพุทธบูรณาการบนฐานพุทธธรรม Covid-19 disease: Integrated Buddhist defense strategy based on Buddhism

พระครูพิสัยปริยัติกิจ (แก่น อคฺควณโณ/พุ่มฟัก)

Phrakruphisai-parittikit (Kean Ackhawanno/Phumfag)

วิทยาลัยสงฆ์พิจิตร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phichit Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: Phrakruphisai@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 3 มิถุนายน 2566

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 27 มิถุนายน 2566

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 มิถุนายน 2566

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “โรคระบาดโควิด 19: ยุทธศาสตร์การป้องกันเชิงพุทธบูรณาการบนฐานพุทธธรรม” เป็นการศึกษาสถานการณ์โรคระบาดไวรัสโควิด-19 ที่เกี่ยวข้องถึง พัฒนาการโรคระบาดในประเทศไทยและโลก โรคระบาดที่ปรากฏในพระไตรปิฎก การวิเคราะห์โรคเชิงพุทธแบบบูรณาการ การกำหนดรูปแบบและ ยุทธศาสตร์การปกป้องคุ้มครองเชิงพุทธและรูปแบบบูรณาการเพื่อการดำรงตนอย่างยั่งยืน สรุปได้ว่า “ประเทศไทยเป็นประเทศพุทธศาสนา หลักคำสอนของพุทธศาสนาไม่สอนให้คนเห็นแก่ตัว ตั้งอยู่บนฐานแห่ง พรหมวิหารธรรม คือ ‘เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา’ เป็นฐาน และมีความเป็นชาติแห่งการรู้จักสามัคคีเป็นฐาน หลักพุทธธรรมเป็นหลักพื้นฐานที่ดำรงอยู่บนฐานแห่งเสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แม้ในยามวิกฤตก็ไม่ทอดทิ้งกัน คนไทยมีฐานคติการดำเนินชีวิตการดำรงตนบนฐานพุทธธรรม ปราศจากการเอาเปรียบ และมีมิตรต่อเพื่อนมนุษย์ ทุกคน โดย “การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตใจให้ผ่องใสบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา”

คำสำคัญ: โรคระบาด, การป้องกัน, กำหนดยุทธศาสตร์เชิงพุทธ, การบูรณาการอย่างยั่งยืน

ABSTRACT

Article “Strategies to prevent Plague outbreaks in Buddhist integrated sustainable” Studies on the situation of the covid virus epidemic related to Development of epidemics in Thailand and the world Outbreak depicted in the Holy Scriptures Integrated Buddhist Disease Analysis Defining forms and strategies for Buddhist protection Integrated model for sustainable living Thailand is a Buddhism country. The doctrine of Buddhism does not teach people to be selfish. Located on the base of the Brahma vihara Dharma is 'benevolent, compassionate equality' as a base. And is a nation of unity and love as a base. The Buddhist doctrine is a foundation that is based on the generosity of generosity. The selfless generosity generous liberal Even in times

of crisis they are not abandoned Thai people have a base on the way of life, living on the basis of Buddhism. Without taking advantage and is friendly to all human beings by “Not all evil Do good to be ready. And the holy spirit to shine all the time”.

Keywords: Strategies to prevent, Plague outbreaks, Buddhist integrated, sustainable

1. บทนำ

โรคระบาดไม่ได้เกิดขึ้นในโลกปัจจุบันและในประเทศนี้ครั้งแรก จากการศึกษาและบันทึกเป็นหลักฐานของ “นภนาท อนุพงศ์พัฒน์ (2556) ที่เสนอทัศนวิสัยได้ว่า พงศาวดารเมืองลำพูนได้บันทึกเหตุการณ์ในสมัยจามเทวีวงศ์ช่วงต้นศตวรรษที่ 11 ว่า มีการเกิดโรคระบาดขึ้นในเมืองหริภุญไชย ผู้คนล้มตายกันเป็นจำนวนมาก เหตุการณ์ คือ ใครไปจับต้องของคนตายก็จะตายไปด้วย จึงต้องทิ้งคนป่วยไว้ไม่มีใครกล้าแตะต้อง แล้วพากันหนีไปปล่อยบ้านปล่อยเมืองให้ร้าง” การจับต้องคนป่วยหรือตายแล้วติดเชื่อจนต้องล้มป่วยและตายนี้คงไม่ใช่ อหิวาตกโรค โรคระบาดที่เป็นกันมากในไทยสมัยก่อน และคงไม่ใช่โควิด 19 ซึ่งเป็นเชื้อโรคสายพันธุ์ใหม่ โรคระบาดร้ายแรงของยุคก่อนหรือโบราณ เรียกรวมกันว่า “โรคห่า กาฬโรค อหิวาตกโรค ไข้ทรพิษหรือฝีดาษ” เพราะการละเลยมิติทางประวัติศาสตร์ในเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกันทำให้เข้าใจพัฒนาการของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นผิดเพี้ยนและผลคือการวิเคราะห์ปัญหาจะผิดตามไปด้วย ส่งผลต่อการวางระบบการป้องกันและการกำจัด ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อาชว์ฤทธิชัย น้อมเนียน ผู้ช่วยผู้อำนวยการฝ่ายกิจการพิเศษสถาบันพัฒนาสุขภาพอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เผยแพร่บทความเกี่ยวกับการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เมื่อวันที่ 30 มีนาคม พุทธศักราช 2563 เป็นที่น่าเสียดายว่า ไม่ได้บันทึกแหล่งข้อมูล ว่าจากสื่อประเภทใด วารสารชื่ออะไร เพราะอ่านจากอินเทอร์เน็ตขณะนั่งรถกลับวัด ระหว่างกรุงเทพฯ-ตราด เป็นบทความที่มีเนื้อหาด้านโรคระบาดและโรคต่างๆ พร้อมสาเหตุโดยโยงใยกับแนวคิดทางพระพุทธศาสนา ผู้เขียนอ่านแล้วสลดใจหลายประเด็น แต่ยังไม่มีอาจหาซื้อเรื่องที่จะสร้างเป็นผลงานที่เป็นทั้งวิชาการและอ่านเพื่อความสนุกเพลิดเพลินได้ โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่กำลังเป็นปัญหาโลกอยู่ ณ ขณะนี้ (8 มิถุนายน 2563) จุดประสงค์ คือ ต้องการให้ผลงานชิ้นนี้เป็นผลงานที่ไม่ถูกกลืนและล้าสมัยเมื่อเหตุการณ์แพร่ระบาดของเชื้อไวรัสเบบางและจางหายไปที่สุดในที่สุด แต่คิดและหาแนวทางจนที่สุดจึงได้แนวคิดและชื่อเรื่องว่า “โรคระบาด: การวิเคราะห์และกำหนดรูปแบบยุทธศาสตร์การปกป้องคุ้มครองเชิงพุทธแบบบูรณาการเพื่อการดำรงตนอย่างยั่งยืน” หลังจากการได้ศึกษางานอีกหลายชิ้นงานทั้งงานวิจัยบทความวิชาการและบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับโรคระบาดในประเทศไทย และก่อนที่จะใช้ชื่อว่า ประเทศไทย ณ ปัจจุบัน ชาวโลกเรียกคนไทยในประเทศไทยว่า “คนสุโขไทย คนอยุธยา จนมาเป็นคนสยามและคนไทยในที่สุด” จะเรียกอย่างไรก็ไม่สำคัญเท่ากับเราคือเราและเป็นเรามีอัตลักษณ์และชาติพันธุ์แบบเราที่สร้างบ้านสร้างเมืองด้วยตัวเรามีวัฒนธรรมประเพณีแบบฉบับของเราเอง มีศาสนาพุทธที่อยู่คู่ชาติบ้านเมืองมาว่าล้านนาจักร คือ “อาณาจักรสุโขไทย อยุธยา ธนบุรี-รัตนโกสินทร์” นี่คือการภาคภูมิใจที่เราจะมี และจะมีตราบนานเท่านาน

2. พัฒนาการโรคระบาดในอดีต-ปัจจุบัน

โรคระบาดไม่ใช่เกิดครั้งนี้เป็นครั้งแรกของโลกใบนี้ และผู้ที่จะต้องรับเชื้อหรือผู้ที่เสี่ยงต่อการเป็นผู้ติดเชื้อและพาหะ จากการประกาศของรัฐและกรมควบคุมโรคที่บอกว่า ปัจจัยเสี่ยงจำแนกตามอาชีพของประเทศไทยอันดับต้นๆ ได้แก่ อันดับหนึ่งคงเป็นอาชีพรับจ้างทั่วไป รองลงมาตามลำดับ คือ อาชีพธุรกิจส่วนตัว พนักงานบริษัท นักเรียนและนิสิตนักศึกษา พนักงานในสถานบันเทิง ข้าราชการ พนักงานของรัฐและรัฐวิสาหกิจ พ่อบ้าน แม่บ้าน และผู้ดูแลบ้าน เกษตรกร แรงงาน นักท่องเที่ยว เด็กเล็กในปกครอง บุคลากรทางการแพทย์ พนักงานโรงแรม พนักงานขับรถโดยสารทุกประเภท พนักงานร้านอาหาร พนักงานร้านนวด พนักงานบนเครื่องบิน มัคคุเทศก์ และยังระบุอีกว่าส่วนในช่วง 2 สัปดาห์ที่แรกพบมากที่สุด 5 คือ นักเรียน นิสิตนักศึกษา รับจ้างทั่วไป พนักงานร้านนวด แรงงานและงานช่างช่างประเภทต่างๆ โรคระบาดสำหรับประเทศไทยมีบันทึกไว้ว่า กาฬโรค หรือ “โรคห่า” พุทธศักราช 1893 หรือ ประมาณ คริสตศักราช 1350 นับเป็นช่วงเวลาของการสถาปนากรุงศรีอยุธยา และเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่เกิดโรคระบาดครั้งใหญ่ในประวัติศาสตร์โลก การแพร่ระบาดของโรคครั้งนี้มีหมัดหนูเป็นตัวแพร่เชื้อ โดยหมัดหนูติดกับตัวหนูที่อยู่ใต้ท้องสำเภซึ่งเดินทางไปติดต่อค้าขายในดินแดนต่างๆ ผู้ป่วยกาฬโรคจะมีการตามเชื้อที่ถูกเรียกกันว่า “ความตายสีดำ (Black Death)” คนไทยคุ้นเคยกับโรคนี้ผ่านภาพจำลองเหตุการณ์ จากภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์เรื่องยิ่งใหญ่ที่ออกฉายครั้งแรกเมื่อ 17 สิงหาคม พุทธศักราช 2544 อำนวยการสร้างและกำกับโดยหม่อมเจ้าชาตรีเฉลิม ยุคล หรือท่านมัย และหม่อมกมลดา ยุคล ณ อยุธยาที่ชาวไทยคุ้นเคยร่วมด้วย ดร.สุเนตร ชุตินธรานนท์ เขียนบท จัดจำหน่ายโดยสหมงคลฟิล์ม อินเตอร์เนชั่นแนล ภาพยนตร์ได้ปูพื้นจำลองเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วยเหตุการณ์สยดสยองด้วยภาพคนตายสพกองเกลื่อนกลาด พระสงฆ์เดินนำหรีดด้วยธรรมาสน์ศพ ก่อนจะเข้าสู่เนื้อเรื่องตามพงศาวดาร เหตุการณ์ครั้งนั้นคร่าชีวิตคนไทยไปนับไม่ถ้วน เสียหายที่ไม่มีบันทึกสถิติตัวเลขไว้ กาฬโรค หรือ โรคห่า (Black Death) หลักฐานบันทึกว่าเกิดยุคต้นๆ ของอยุธยา หรือยุคพระเจ้าอู่ทอง จากเอกสารการเสนา ‘แบ่งปันความรู้ เชิดชูศาสนา พัฒนาแหล่งน้ำลำคลอง’ จัดโดย กระทรวงวัฒนธรรม โครงการสนทนาวันศุภร์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล หนังสือพิมพ์มติชนและข่าวสด เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พุทธศักราช 2553 ณ โรงละครแห่งชาติ (โรงเล็ก) กรุงเทพฯ ที่สรุปได้ว่า “ประเทศไทยในเวลานั้น มีผู้คนล้มตายจำนวนมากด้วยกาฬโรคระบาดดังปรากฏในตำนานและพงศาวดารเรื่องพระเจ้าอู่ทองหนีโรคห่า แล้วสถาปนากรุงศรีอยุธยาเมื่อ พุทธศักราช 1893” (สรุปเนื้อหาจาก “ประวัติศาสตร์การระบาดของโรคร้ายแรงในสยาม (ตอนที่ 1) กาฬโรคและอหิวาตกโรค”, [ออนไลน์]) กาฬโรค หรือโรคห่า ระบาดไปหลายภูมิภาคทั่วโลกจนถึงแถบอุซาคเนย์ เนื่องมาจากการติดต่อค้าขายทางสำเภกับชาติจีน จึงกล่าวได้ว่ากาฬโรคระบาดในช่วงเวลาคาบเกี่ยวก่อนการตั้งกรุงศรีอยุธยา

โรคระบาดที่ได้รับการบันทึกทั้งเหตุการณ์และบันทึกเป็นตัวเลขสำหรับผู้ที่ล้มตายในลำดับถัดมา คือ “อหิวาตกโรค” ปีพุทธศักราช 2363 สมัยนั้น เรียกโรคชนิดนี้ว่า “โรคป่วงบ้าง โรคลงรากบ้าง” ที่ทั้งรุนแรงและลูกหลานจนคร่าชีวิตผู้คนอย่างไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เหตุการณ์ครั้งนั้นมีผู้เสียชีวิตทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองใกล้เคียงมากถึงราวสามหมื่นคน ต่อมา พุทธศักราช 2392 ช่วงปลายรัชกาลที่ 3 อหิวาตกโรคระบาดขึ้นที่กรุงเทพฯ เป็นช่วงเวลาราวหนึ่งเดือน หนังสือพิมพ์ข่าวภาษาอังกฤษได้รายงานว่ามีผู้เสียชีวิตประมาณ 5,469 ราย

และนำผู้เสียชีวิตไปทำพิธียังวัดต่างๆ ดังนี้ วัดสระเกษ 2,765 ศพ, วัดดินเลน (วัดบพิตรพิมุขในปัจจุบัน) 1,481 ศพ และวัดบางลำพู (วัดสังเวช) 1,213 ศพ รวมแล้วมีผู้เสียชีวิตกว่าห้าพันคน

พุทธศักราช 2416 ช่วงต้นรัชกาลที่ 5 อหิวาตกโรคได้กลับมาระบาดอีกครั้ง และเวลาเพียงเดือนเศษ หนังสือพิมพ์ ข่าวภาษาอังกฤษได้รายงานตัวเลขผู้เสียชีวิตทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตกมากถึง 6,660 คน

พัฒนาการโรคระบาดเกิดขึ้นกับโลกใบนี้ทั่วทุกแห่ง ไม่มีแม้แต่ครั้งเดียวที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อชีวิตของคนไทยแม้สักครั้งไม่มากนักน้อย แต่คนไทยไม่เคยใส่ใจเหตุการณ์ต่างๆ เกิดขึ้นแล้วก็ผ่านไปเสมือนคลื่นกระทบฝั่งตมเดียวก็จางหาย ถ้าย้อนประวัติศาสตร์ที่ประเทศไทยยังไม่เกิดเหมือนปัจจุบันที่สถานการณ์เชื้อไวรัสโคโรนา (Novel Coronavirus) ไวรัสโควิด-19 ที่เป็นโรคระบาดร้ายแรงชนิดใหม่ ยังคงอยู่ในระดับที่รุนแรงวางใจไม่ได้ และยังคงไม่อาจรู้ได้ว่าจะสิ้นสุดลงในวันไหน แม้ยังพอโชคดีว่าการแพทย์สมัยใหม่ในยุคนี้มี ความเจริญก้าวหน้ามาก และเราพอจะมีวิธีรับมือจากการเรียนรู้เหตุการณ์โรคระบาดในอดีตมาบ้างแล้วก็ตาม สำหรับผู้คนในยุคโบราณนั้น น่าเสียดายที่การแพทย์นั้นยังไม่พัฒนาเท่า เกิดเชื้อโรคระบาดแต่ละครั้งจึงรุนแรง และมีจำนวนผู้เสียชีวิตสูงมาก บางครั้งก็ถึงหลักล้านเลยทีเดียว จะพ่าย้อนอดีต ไปรู้จักกับ 10 เหตุการณ์ การแพร่ของโรคระบาด ที่ร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เช่น โรคระบาดอันโทนิน (Antonine Plague) คริสตศักราช 165 (พุทธศักราช 378) หรืออีกชื่อหนึ่งว่า โรคฝีดาษ (the Plague of Galen) หรือ ไข้ทรพิษที่ระบาดในอาณาจักรโรมัน สาเหตุการเกิดนั้นเชื่อกันว่ามาจากกองทัพโรมันที่เดินทางกลับมาจากแถบ ตะวันออกไกล ยังไม่ทราบต้นตอการเกิดที่แน่ชัด เหตุการณ์ในครั้งนี้สร้างความเสียหายใหญ่หลวงแก่กรุงโรมมาก มีผู้เสียชีวิตถึงวันละ 2,000 คน และประมาณยอดผู้เสียชีวิตรวมทั้งหมดประมาณ 5 ล้านคน การแพร่ระบาด ในครั้งนี้ยังส่งผลกระทบอย่างใหญ่หลวงถึงเรื่องของเส้นทางการค้าขาย ในแถบมหาสมุทรอินเดียด้วย ฝีดาษ ไข้ทรพิษ หรือไข้หัด (Smallpox) เป็นโรคติดต่อร้ายแรงที่มีลักษณะเฉพาะคือมีผื่นขึ้นตามตัว และมีอาการ ทั่วไปรุนแรง โรคนี้ระบาดในประเทศอินเดีย บังคลาเทศ ปากีสถานและเอธิโอเปียเมื่อปี พุทธศักราช 2519 สำหรับประเทศไทยมีการบันทึกไว้ว่าระบาดครั้งสุดท้ายปี พุทธศักราช 2504 องค์การอนามัยโลกได้เลิกฉีดวัคซีน ป้องกันโรคนี้ตั้งแต่ปี พุทธศักราช 2513 คนไทยต้องได้เห็นภาพเหตุการณ์จำลองนี้จากภาพยนตร์อิงประวัติศาสตร์ เรื่อง “สุริโยไทย” เช่นกัน เพราะตอนกลางของภาพยนตร์ได้เสนอเหตุการณ์จำลองที่ “สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 พระมหากษัตริย์ลำดับที่ 11 ทรงพระประชวรและสวรรคตด้วยไข้ทรพิษ” (มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, 2554: 264)

พุทธศักราช 1893 อันเป็นช่วงเวลาของการสถาปนากรุงศรีอยุธยา เป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกับที่เกิดโรค ระบาดครั้งใหญ่อีกครั้งในประวัติศาสตร์โลก คือ กาฬโรค (The Black Death) ผู้เสียชีวิต ประมาณ 75-200 ล้านคน การแพร่ระบาดของโรคครั้งนี้มีหมัดหนูเป็นตัวแพร่เชื้อ โดยหมัดหนูติดกับตัวหนูที่อยู่ใต้ห้องสำเภา ซึ่งเดินทางไปติดต่อค้าขายในดินแดนต่างๆ ผู้ป่วยกาฬโรคจะมีอาการตามชื่อที่ถูกเรียกกันว่า “ความตายสีดำ” กล่าวคือตามร่างกายของผู้ป่วยจะมีสีดำคล้ำอันเนื่องมาจากเซลล์ผิวหนังที่ตายไป ส่วนอาการของผู้รับเชื้อกาฬโรค จะมีผลขนาดเท่าไข้ไทฟอยด์หรือผลสมตรงต่อน้ำเหลืองต่างๆ จากนั้นจะมีไข้สูง ปวดตามแขนและขา เมื่ออาการ หนักจะเจ็บปวดทุกซทุกซทรมาน กระทั่งเสียชีวิตในที่สุด ภาษิตไทยๆ ที่ว่า “ความวู่วามไม่หายความความก็โผล่” เพราะกาฬโรค (Black Death) ที่ติดจากหนูสู่คนคร่าชีวิตมนุษย์กว่า 200 ล้านคนเศษ ยังเกิด โรคฝีดาษหรือ

ไข้ทรพิษ (Smallpox) แทรกซ้อนขึ้นใน ปี คริสตศักราช 1520 ยังผลให้โรคนี้นับชีวิตคนอเมริกา ประมาณร้อยละ 90 เปิดช่องล่อล่อนานิคม และโรคฝีดาษหรือไข้ทรพิษที่ชาวไทยรู้จักกันนั้น เริ่มระบาดในศตวรรษที่ 16 และได้คร่าชีวิตชาวยุโรปไปกว่า 400,000 คน และด้วยความที่โรคฝีดาษนี้คร่าชีวิตคนอเมริกาไปเป็นจำนวนมาก จึงกลายเป็นช่องให้ชาวยุโรปในยุคถือโอกาสเข้าไปตั้งอาณานิคมในอเมริกาและเป็นการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์ของอเมริการวมถึงเศรษฐกิจโลกครั้งสำคัญเลยก็ว่าได้ ต่อมา คือ ไข้หวัดสเปน (Spanish Flu) คริสตศักราช 1918-1919 (พุทธศักราช 2461-2462) มีต้นกำเนิดจากจากประเทศจีนสู่ประเทศสเปน ทำคนตายหลายสิบล้านและต่อมา มีการกลายพันธุ์ของโรคและแพร่ระบาดไปยังอเมริกา รวมทำให้มีผู้เสียชีวิตมากกว่า 100 ล้านคน เอดส์/HIV คริสตศักราช 1981 – ปัจจุบัน เกิดจากลิงสู่คน จนถึงวันนี้อย่างหาทางรักษาไม่ได้ โรคระบาดเอดส์ยังคงเป็นโรคที่คร่าชีวิตคนได้อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ถูกค้นพบในปีคริสตศักราช 1981 (พุทธศักราช 2524) จนถึงปัจจุบัน มีผู้ติดเชื้ออยู่ที่ประมาณ 75 ล้านคนและเสียชีวิตกว่า 32 ล้านคน ทั่วโลก

3. โรคระบาดที่ปรากฏในพระคัมภีร์ไตรปิฎก

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งสอนให้บุคคลมองความจริงทุกอย่างเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ตกอยู่ในสภาวะของกฎนั้นเช่นกัน เฉพาะอย่างยิ่งความเจ็บป่วยหลักฐานในพุทธประวัติได้ชี้ให้เห็นว่า พระพุทธองค์มีพระโรคเหมือนกับคนทั่วไป แต่ทรงมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วยดังแสดงให้เห็นจากพระไตรปิฎกว่า “พระพุทธเจ้าเป็นผู้มีสุขภาพดีมีพระชนมายุแปดสิบพรรษา สามารถทำงานเผยแผ่ศาสนาวันหนึ่ง 16–20 ชั่วโมง ใครๆ ที่มาเฝ้าพระองค์ มักจะกล่าวสรรเสริญหรือถามพระองค์ถึงเรื่องความมีอาพาธน้อย มีพระโรคเบาบาง ทรงพระกำลังกระปรี้กระเปร่า ทรงพระสำราญอยู่เสมอ” (พระมหาจรรยา สุทธิญาณ, 2544: 7) พระพุทธองค์จึงปรากฏพระนามตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาว่า “มหารุณโก สตถา สพฺพโลกติกิจจโก พระศาสดา ทรงมีพระกรุณาอย่างใหญ่หลวง ทรงเยียวยารักษาสัตว์โลกทั้งมวลประหนึ่งว่าทรงปฏิบัติหน้าที่เป็นนายแพทย์ผู้รักษาโรค” (ขุ.เถร. (บาลี) 26/722/369-462) รากศัพท์ของคำว่า “โรค” ในมิติทางพระพุทธศาสนามีรากศัพท์ดั้งเดิมมาจากภาษาบาลีว่า “รุช แปลว่า เสียตแหว หมายถึงสิ่งที่เสียตแหวให้เจ็บปวด โรคาพาธ ความเจ็บไข้ที่เกิดจากเชื้อโรค ยังมีคำที่เป็นไวพจน์อีกคำหนึ่ง คือ อาพาธ หมายถึง ความเจ็บป่วย และ พยาธิ ก็หมายถึง ความเจ็บป่วย” และโรคในทางพระพุทธศาสนาแบ่งเป็น 2 ประเภท ประเภทแรก คือ โรคทางกาย หรือ “กายิกโรโค” ประเภทต่อมา คือ และโรคทางใจ หรือ “เจตสิกโรโค” พระพุทธศาสนาได้แสดงรายละเอียดสำหรับสาเหตุของโรคทางกายไว้ว่า มีหลายสาเหตุสรุปได้ว่า “โรคเกิดจากดีเสมอ หมด ไข้สันนิบาต ฤดูแปรปรวน การบริหารไม่สม่ำเสมอ การใช้ความเพียรเกินกำลัง ผลของกรรม หนาว ร้อน หิวกระหาย ปวดอุจจาระ ปวดปัสสาวะธาตุ 4 ไม่สมดุล การไม่รู้ประมาณในการบริโภค การถูกสัมผัสจากเชื้อโรคและสัตว์เลื้อยคลาน การถูกทำร้าย และการมีอายุมาก ส่วนโรคทางใจนั้น มีสาเหตุมาจากกิเลสและตัณหา ครอบงำจิตใจ” (อง ทสก. (ไทย) 24/60/129-131; ที.ปา. (ไทย) 11/31306-307; อง ทสก. (ไทย) 24/11/1; ขุ.ธ. (ไทย) 25/325/234; อง จตุกก. (ไทย) 21/157/281) เกี่ยวกับความเจ็บป่วยหรือการมีโรคของพระพุทธองค์ พระไตรปิฎกมีหลักฐานบันทึกไว้สรุปความได้ว่า “สัตว์ผู้อ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางกายตลอดระยะเวลา 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง 3 ปีบ้าง 4 ปีบ้าง 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง 20 ปีบ้าง 30 ปีบ้าง 40 ปีบ้าง 50 ปีบ้าง แม้ยิ่งกว่า 100 ปีบ้าง ยังพอมียู่ แต่สัตว์ผู้กล่าวอ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจตลอดระยะเวลา แม้ครู่เดียวหาได้

โดยยาก ยกเว้นท่านผู้หมดกิเลสแล้ว” (อง. จตุกก. (ไทย) 21/157/127-217) โรคทั้งหลายที่ปรากฏในบุคคลจึงไม่พ้นสาเหตุมาจาก 2 โรคดังกล่าวข้างต้น แม้ในปัจจุบันการแพร่ระบาดของเชื้อโรคโควิด-19 ที่ปรากฏทั่วทุกหย่อมหญ้าของทุกประเทศบนโลกใบนี้จึงจำเป็นที่จะต้องใช้หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาช่วยบรรเทาเพื่อคลี่คลายสถานการณ์ในสภาวะนี้

ประเด็นที่เกิดการถกเถียงและสร้างความสับสนแกสังคมสำหรับชาวพุทธ กับสถานการณ์แพร่ระบาดของเชื้อโควิด-19 คือ การที่หน่วยงานภาครัฐและองค์กรคณะสงฆ์มีการจัดพิธีการสวดสาธยายพุทธปริตรโดยเนื้อแท้และหลักการคงไม่ใช่เพื่อการรักษาโรคหรือป้องกันโรค แต่การสื่อสารประเด็นบางประเด็นคลาดเคลื่อนหรืออย่างไรไม่ทราบได้ ยังผลให้โครงการนี้มีการวิพากษ์วิจารณ์ในวงกว้าง แม้พระสงฆ์บางรูปที่ถูกยกย่องว่ามีความรู้ความสามารถในเชิงวิชาการอย่างมากสมัยปัจจุบัน ก็พลอยร่างแหไปด้วย จะด้วยเจตนาใดก็สุดแท้เหตุการณ์ทำนองนี้ไม่ควรเกิดขึ้น เพราะคุณค่าของการสวดพระปริตรนั้นมีหลักฐานปรากฏชัดเจนทั้งในพระไตรปิฎกและเอกสารอื่นๆ เช่น บทโพชฌงค์ถือว่าเป็นหลักธรรมสำคัญหมวดหนึ่งที่รู้จักกันในชื่อที่เป็นบทสวดมนต์เรียกว่า โพชฌงค์ปริตร และนับถือกันมาว่าเป็นพุทธมนต์สำหรับสาธยาย เพื่อให้คนป่วยได้สดับรับฟังแล้วจะได้หายโรค ที่เชื่อกันอย่างนี้ก็เพราะมีหลักฐานยืนยันเรื่องมาในพระไตรปิฎกว่า “พระมหากัสสปะซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่ท่านหนึ่งเคยอาพาธ และพระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยม แล้วทรงแสดงเรื่องโพชฌงค์ ตอนท้ายพระมหากัสสปเถระก็หายจากโรคนั้น อีกคราวหนึ่ง พระมหาโมคคัลลานะ ซึ่งเป็นอัครสาวกฝ่ายซ้ายอาพาธและพระพุทธเจ้าเสด็จไปเยี่ยม ก็ได้ทรงแสดงโพชฌงค์พระมหาโมคคัลลานะก็หายโรค อีกครั้งที่พระพุทธองค์ทรงอาพาธก็ตรัสให้พระมหาจุณทะ ซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่รูปหนึ่งแสดงโพชฌงค์ถวาย แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงหายจากพระอาการประชวร” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2547: 3-4) การสวดมนต์ยังเป็นอำนาจที่ช่วยให้ทำอะไรสำเร็จได้ เพราะมนต์มีอำนาจหรืออานุภาพที่เกิดจากพระรัตนตรัย ความเมตตา และความสัตย์ คือ “การสวดมนต์นี้เป็น การสวดเพื่อเป็นเครื่องคุ้มครองป้องกันอันตรายภายนอกเป็นต้นว่าโจร ยักษ์ สัตว์เดรัจฉานป้องกันอันตรายภายในคือโรคภัยไข้เจ็บ” (พระคันธสาราภิวงศ์, 2541: 7) มนต์หรือบทพระพุทธรูปจึงมีชื่อเรียกว่า “พระปริตร และเป็นการกล่าวถึงคุณของพระรัตนตรัยและการเจริญเมตตาภาวนา ผู้หมั่นสาธยายจึงได้รับอานิสงส์เป็นต้นว่าประสบความสวัสดิความเจริญรุ่งเรืองได้รับชัยชนะแคล้วคลาดจากอุปสรรคอันตรายมีสุขภาพดีมีอายุยืน ดังที่พระพุทธเจ้าปฐมุตตระตรัสสอนท่านพระสุภูติว่า บรรดาภิกษุทั้งหลายเธอจงเจริญพุทธานุสสติภาวนาที่ยอดเยี่ยม ครั้นเจริญพุทธานุสสตินี้แล้วจักทำให้บริสุทธิ์ได้” (ขุ.อป. (ไทย) 32/36/127) และการสวดมนต์มีวิธีการและบทสวดที่แตกต่างกันในแต่ละศาสนา “การสวดมนต์แบบพุทธเป็นการกล่าวคำสอนของพระพุทธเจ้าทำให้เกิดการยึดเหนี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ” (วิศิษฐ์ ศรีพิบูลย์, 2553: 53)

4. ระบบการวิเคราะห์โรคเชิงพุทธแบบบูรณาการ

หลักการทางพระพุทธศาสนา ในแง่ของการรักษาโรค และการปกป้องคุ้มครองโรค คือ การดูแลทั้งร่างกายและจิตใจอย่างสมดุลด้วยการปฏิบัติตามทางสายกลาง ให้ความสำคัญทั้งร่างกายและจิตใจ สอดคล้องกับหลักการปฏิบัติธรรมมหาสติปัฏฐาน 4 สอนวิธีปฏิบัติทางกายเรียกว่า “กายนุปัสสนา ระบบปฏิบัติทวารมณหรือความรู้สึก เรียกว่า เวทนานุปัสสนา ปฏิบัติต่อจิต เรียกว่า จิตตานุปัสสนา ปฏิบัติต่อเรื่องที่เกิดขึ้นหรือต่อความจริงที่ปรากฏ เรียกว่า ธัมมานุปัสสนา” เป็นหลักการในการฝึกสติ และสามารถใช้ได้หลากหลาย

รูปแบบ เช่น การเดินจงกรม การกำหนดลมหายใจเข้าลมหายใจออก การนับแบบต่างๆ การเจริญกรรมฐาน การเพ่งกลืน การเจริญวิปัสสนากรรมฐาน วิธีการเหล่านี้ใช้ในการฝึกสมาธิเจริญสติได้ และพัฒนาจิตและยกระดับจิต พระสงฆ์ต้องชี้นำสังคมในสถานการณ์ปัจจุบันถึงสาเหตุของโรคต่างๆ และต้องแสดงให้เห็นสังคมตระหนักว่าธรรมชาติของสรรพสิ่งมันมีสาเหตุ และเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไปตามหลักไตรลักษณ์ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา” เช่นเดียวกับโรคไวรัสโควิด-19 มันต้องมีวันสูญสลายจากน้ำมือมนุษย์ที่มีวิทยาการล้ำยุคกว่าพันปีก่อน โดยใช้สติเป็นที่ตั้ง พิจารณาสรรพสิ่งตามเหตุปัจจัย เป็นกำลังใจให้กันและกันเสมอ จะบรรเทาความวิตกกังวลได้อย่างยั่งยืน พุทธพจน์ในมคฺคณิยสูตรว่า “ความไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” (ม.ม. (ไทย) 13/216/254; ขุ.ธ. 25/204/96) แสดงถึงความปราศจากโรคนั้นชีวิตประเสริฐปานใด หน่วยงานภาครัฐและคณะสงฆ์กำหนดให้วัดต่างๆ สวดมนต์หรือพระปริตร และพระปริตรที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับโรคระบาดและการเจ็บป่วยที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกและได้ผลเมื่อสวดจบ คือ อังคุลิมาลปริตร และโพชฌคปริตร โดยเรื่องอังคุลิมาลมีนามเดิมว่า ‘อหิงสกกุมาร’ เป็นบุตรบุโรหิต ไปร่ำเรียนวิชากับอาจารย์ทิสปาโมกข์ ด้วยความเก่ง และปัญญาดีเลยเป็นที่อิจฉาริษยาของบรรดาศิษย์อื่นๆ จึงยุยงอาจารย์จนหลงเชื่อให้หาทางกำจัด อหิงสก โดยหลอกให้ไปฆ่าคนเฒ่านี้มาพันนิ้วแล้วจะบอกวิชาให้ อหิง สก เทียวไล่ฆ่าคนไปทั่ว ฆ่าเสร็จก็ตัดนิ้วม้าร้อยห้อยเป็นพวงมาลัย จนเป็นที่หัวนกลัวของมหาชน จนถูกขนานนามใหม่ว่า “องคุลิมาล” หมายถึง โจรตัดนิ้วนั่นเอง องคุลิมาลฆ่าคนไปได้ถึง 999 คน จนพบพระพุทธองค์มุ่งประสงค์จะฆ่าเฒ่านี้ให้ครบพัน แต่เมื่อได้ฟังธรรมจากพระพุทธองค์เกิดปัญญาและศรัทธาตลอดจนได้บวช แต่เนื่องจากกรรมเก่าที่ฆ่าคนไว้มาก เมื่อออกไปบิณฑบาต ผู้คนพบเห็นก็วิ่งหนีเพราะหวาดกลัว จึงทำให้ไม่ได้ข้าวแม้แต่ทัพพีเดียว พอตีบพหญิงท้องใกล้คลอด วิ่งลอดรู้หนีและเป็นทุกข์มากตลอดบุตรไม่ได้ เพราะความกลัว ก็เกิดความสงสัยจึงตั้งสัตย์อธิษฐานว่า ตนเองเกิดมาไม่เคยคิดฆ่าสัตว์ โดยเจตนา ด้วยความสัตย์นี้ขอให้ความสวัสดิ์จึงมีแก่กรรมหญิงนั้นและท่านก็ได้สวดสาธยายพระปริตรที่เรียนเอาจากพระพุทธเจ้า ปรากฏว่าทำให้นางคลอดลูกได้โดยสะดวก พระปริตรบทนี้ ถือว่าสวดแล้วจะมีความสวัสดิ์และคลอดลูกง่าย นิยมสวดในพิธีมงคลสมรสด้วย และเสกน้ำมันดีให้หญิงมีครรภ์ดื่มและรดหัว พระสูตรต่อมาคือ ‘โพชฌงค์ปริตร’ สมัยที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ ณ เวฬุวันมหาวิหาร ใกล้กรุงราชคฤห์นั้น พระมหากัสสปะอาศัยอยู่ในปิลลิกูหา บังเกิดโรคอาพาธแรงกล้า อาการหนักขึ้นทุกวันขณะที่พระผู้มีพระภาค ทรงสถิตอยู่ในสมาบัติ เมื่อทรงออกจากสมาบัติแล้ว เสด็จไปเยี่ยมอาการไข้ของท่าน ทรงแสดงโพชฌงค์ทั้ง 7 ประการ จบพระธรรมเทศนานั้น ท่าน มีจิตโสมนัสยินดีรื่นเริงในธรรม และหายจากอาการไข้โดยพลัน ครานั้นถึงพระมหาโมคคัลลานะ อาศัยอยู่ ณ เขาชิลมกุฏ เกิดอาการอาพาธหนักเหมือนกัน ทรงเสด็จไปเยี่ยมแล้วทรงแสดงธรรมสูตรเดิมแก่ท่านๆ ก็หายจากอาการป่วยโดยพลันแม้พระบรมศาสดาเอง เมื่อครั้งที่พระองค์ทรงพระประชวรหนักด้วยโรคปวดท้อง มีมียาใดๆ รักษาให้หายได้ จึงมีพระพุทธปฏิมากรับสั่งให้พระจุนทะเถระแสดงโพชฌงค์ทั้ง 7 ให้พระองค์ทรงสดับ เมื่อพระจุนทะเถระแสดงโพชฌงค์ทั้ง 7 ประการจบลง พระบรมศาสดา ก็ทรงหายจากอาการประชวรโดยพลัน ทรงเสด็จลุกขึ้นจากพระบรรทมได้ในทันที” (ขุ.เถร. (ไทย) 26/334-337/392; ส.ม. (ไทย) 19/319/1308)

พุทธวิธีการบรรเทาโรคร้ายด้วยพุทธปริตมีโพชฌงค์เป็นต้นเป็นผลแห่งการปฏิบัติและบารมีธรรม คัมภีร์ครองด้วย จึงเกิดมหัศจรรย์กลายเป็นสาเหตุหนึ่งในกาลต่อๆ มาที่เป็นค่านิยมให้เกิดเป็นมนต์คาถารักษาโรค ที่จริงการรำยมนต์หรือสวดมนต์หรือพระปริตรเป็นกุสโลบายที่แยบยล ให้ผู้ฟังได้ระลึกถึงสรรพสิ่งที่ตั้งอยู่บนฐานของไตรลักษณ์ ควรใช้ชีวิตด้วยความไม่ประมาทและเมื่อเภทภัยมาถึง ก็ต้องใช้สติให้เป็นประโยชน์ ไม่ควรวิตกกังวลจนกลายเป็นคนไร้หลักการ คณะสงฆ์ต้องร่วมกันสามัคคีกันสร้างองค์ความรู้ให้ความกระจ่างและวางยุทธศาสตร์ในการรับมือ ซึ่งทางที่ถูกปลูกฝังสามัญสำนึกให้เกิดขึ้นกับผู้ตกอยู่ในความทุกข์

5. รูปแบบและยุทธศาสตร์การปกป้องคุ้มครองเชิงพุทธ

รูปแบบและยุทธศาสตร์ในการที่จะป้องกันการแพร่ระบาดของเชื้อที่ดีที่สุด คือ ต้องหยุดตัวเราเองก่อน ศึกษาสำรวจว่าตนเองมีพฤติกรรมเสี่ยงต่อการติดเชื้อลักษณะใดบ้าง นอกจากการอยู่บ้าน ตามคำขวัญที่ว่า “อยู่บ้านหยุดเชื้อเพื่อชาติ” ความเป็นจริงไม่อาจทำได้ทั้งหมด เพราะระบบสังคมยังเป็นปัญหาและสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ แล้วจะปกป้องตนเองจากเชื้อได้อย่างไร พุทธภาษิตที่ว่า “สติ สพพตถ ปตติยา สติเป็นที่ปรารภนาในทุกที่ หรือ สติ จำเป็นต้องใช้ในทุกๆ ที่ เพราะสติจะช่วยให้ระลึกว่าควรจะทำอะไรก่อนหลัง ทางที่เราจะรอดได้ต้องทำให้รู้ทันและรอบรู้นั่นเอง สอดคล้องกับกัณฑ์ทาน ววชิรเมธี ที่แสดงทัศนวิสัยว่า “จงใช้เวลาในแต่ละวันอย่างระมัดระวัง เพราะไม่มีวันนี้ 2 ครั้ง เลือกรับสมาคมกับผู้คนอย่างระมัดระวัง ใช้เงินอย่างระมัดระวัง พูดจาอย่างระมัดระวัง สร้างสัมพันธภาพอย่างระมัดระวัง ทำงานอย่างระมัดระวัง ตัดสินใจในทุกสิ่งอย่างระมัดระวัง และต้องใช้อำนาจอย่างระมัดระวัง เพราะอำนาจเป็นเหตุแห่งวิวัฒนาการหรือวิบัติก็ได้ทั้งนั้น” และต้องเข้าใจว่า “โรคร้ายไม่ได้ทำอันตรายมนุษย์ มากกว่าความกลัวโรคร้ายของมนุษย์” มนุษย์ทุกคนยกเว้นพระอริยบุคคลระดับโสดาบัน มีความกลัวเป็นพื้นฐานอยู่ในตน จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่จะเห็นผู้คนบนโลกตื่นตระหนกกับสถานการณ์โรคร้าย “การมีสติและศึกษาเหตุการณ์ต่างๆ ทางประวัติศาสตร์และนำหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นกรอบปกป้องคุ้มครองจะเป็นคนที่แก้ปัญหาอย่างฉลาดและได้ชื่อว่าใช้ปัญญาอย่างแหลมคมและแยบยล พระพุทธศาสนายึดหลักคำสอนอันเป็นแนวทางสายกลาง มีแนวทางการประพฤติปฏิบัติตามหลักสัจธรรมอันเป็นอภิปรัชชาที่มีหลักคำสอนว่าด้วยประโยชน์สุขที่พึงได้ อันเกิดจากการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ด้วยความเมตตากรุณา อันถือเป็นคำสอนแห่งความพอดีในการนำไปปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต เพื่อน ตนเองออกจากทุกข์ จุดหมายที่แท้จริงคือค้นพบความสุขอันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันทางสังคม อันจะนำไปสู่การมีชีวิตที่สุขสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องในสังคม” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2547: คำนำ)

การสวดพระปริตร เพื่อป้องกันโรคและภัยอันตรายต่างๆ มีปรากฏในวินัยปิฎก จุลวรรค และในอังคุตตรนิกายกล่าวถึงพิธีสวดมนต์ไว้ว่า “ภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัดมรณภาพ และเมื่อเรื่องราวนี้ได้ทราบถึงพระศาสดา พระองค์ตรัสว่าเรื่องอันโศกร้ายนี้ไม่ควรเกิดขึ้นเลย หากว่าพระภิกษุรูปนั้น จะได้ฝึกฝนการแผ่เมตตาแก่ผู้ทั้งมวล ด้วยเหตุผลนี้ พระพุทธองค์จึงได้ตรัสไว้ว่า ภิกษุพึงฝึกแผ่เมตตาแก่ผู้ทุกประเภท และแก่ตนเองด้วยความจิตอันประกอบด้วยเมตตา เพื่อประโยชน์แก่การคุ้มครองตนเอง” (วิ.จ. (ไทย) 7/251/14-15) และพระพุทธองค์ทรงยกย่องคุณค่าของการเจริญเมตตาอยู่เนืองๆ ในเมตตานิสังสสูตร กล่าวถึงอานิสงส์ของเมตตาไว้สิบเอ็ดประการ คือ “ประการที่หนึ่งหลับเป็นสุข ประการที่สองตื่นเป็นสุข ประการที่สามไม่ฝันร้าย ประการที่สี่

เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย ประการที่ห้าเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย ประการที่หกเทวดาทั้งหลายรักษา ประการที่เจ็ดไฟ ยาพิษ หรือศัสตรา กล้ำกรายไม่ได้ ประการที่แปดจิตตั้งมั่นได้เร็ว ประการที่เก้าสีหน้าสดใส ประการที่สิบไม่หลงลืมสติตาย และประการที่สิบเอ็ดเมื่อยังไม่แทงตลอดคุณวิเศษอันยอดเยี่ยม ย่อมเข้าถึงพรหมโลก” (อง.อ.(ไทย) 3/15/348) ในมิลินทปัญหยังกล่าวถึงปัญหาอันเป็นที่สงสัยต่อความศักดิ์สิทธิ์ของพพุทธานุภาพ ผ่านพิธีสวดมนต์ในฐานะที่เป็นความเชื่ออันมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างปกป้องคุ้มครองให้มั่นคงทั้งแก่ ตนเองและสังคมอย่างไร ใน 3 ประเด็นที่สมเด็จพระเจ้ามิลินทตรัสถาม ได้แก่ ประการที่หนึ่ง พิธีสวดมนต์ สามารถป้องกันความตายได้หรือไม่ ประการที่สองพิธีสวดมนต์มีอานุภาพได้อย่างไร และประการที่สามพิธี สวดมนต์ใช้ได้ผลเมื่อใดและเมื่อใดที่ใช้ไม่ได้ผล” คำตอบพร้อมกับคำอธิบายสามารถเห็นได้เป็นภาพลักษณ์ผ่าน ทางประเพณีนิยมสำหรับสังคมพุทธอยู่ในตัวมันเองอยู่แล้ว และยังสะท้อนให้เห็นว่า “พิธีสวดมนต์หรือสวด พระปริตร ได้กลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่ประกอบขึ้นในช่วงเวลาที่วิกฤติ ที่ผู้มีความต้องการพ้นทุกข์ที่กำลัง ประสบต่างก็ต้องการ” (มิลินทปณ. 4/163-166) และปัญหา 3 ประการ ท่านนาคเสนเถระได้ถวายพระพร ตอบแก่พระเจ้ามิลินท ดังนี้ ประการที่หนึ่งพิธีสวดมนต์สามารถป้องกันความตายที่ยังไม่ถึงเวลาได้เปรียบเหมือน ข้าวต้มน้อร้อนต้องหมั่นรดน้ำ จึงจะงอกงามมีสีเขียวข่มู่มได้ ประการที่สองพิธีสวดมนต์มีประสิทธิภาพได้ด้วย การสวดภาวนา และผู้สวดต้องไม่มีกรรมมาขัดขวาง ไม่มีกิเลสเกิดขึ้นในชั้นธันดาน และต้องมีจิตเชื่อมั่น ในประสิทธิภาพ และประการที่สามพิธีสวดมนต์ก็เปรียบเหมือนยามมีประโยชน์ทั้งการป้องกันและรักษา ดังนั้น ในขณะที่ อันตรายจะเกิดหรือไม่ก็ใช้ได้ผล แต่จะใช้ไม่ได้ผลเมื่อบุคคลที่ใช้เป็นคนทุศีล” (กิริติ กมลประเทืองกร, 2551: 21)

6. รูปแบบบูรณาการเพื่อการดำรงตนอย่างยั่งยืนเชิงพุทธ

ปัจจุบันสังคมโลกอยู่ในศตวรรษที่ 21 สิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 นี้ มาจากการประชุม ร่วมกันของนักวิชาการหลากหลายสาขาในประเทศแคนาดาที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา ได้ให้ข้อสรุป ร่วมกันถึงทักษะที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพแบบยั่งยืนในยุคของศตวรรษที่ 21 เป็นยุคที่โลกมีการ เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเช่นเดียวกับการแพร่ระบาดของเชื้อโรค ณ ปัจจุบัน (9 มิถุนายน 2563) จะอยู่ที่ 7,210,196 เสียชีวิต 408,975 ราย และ รักษาหาย 3,550,559 เมื่อมองภาพรวมทั่วโลกเห็นยอดแล้วควร ตระหนักว่าไม่มีใครปลอดภัย หากใช้ชีวิตอย่างประมาท ทุกคนสามารถทราบข้อมูลได้ตลอดทางสื่อออนไลน์ที่ พัฒนาก้าวไกลอย่างไม่หยุดยั้ง แม้จะมีเชื้อโรคระบาดก็ตาม มนุษย์ยังมีมันสมองที่จะพัฒนาทุกอย่างได้เพื่อเอาชนะ ธรรมชาติและปกป้องภัย หลักที่สำคัญ คือ ทักษะการเรียนรู้ และทักษะด้านนวัตกรรม ต้องมีการสร้างทักษะ การคิดในเชิงวิเคราะห์ และการแก้ปัญหา ด้วยฐานพุทธธรรม หรือหลักโยนิโสมนัสสิการที่แบบปลูกปัญญา มุ่งให้เกิดความรู้แจ้งตามสภาวะเน้นการขจัดอวิชชา มุ่งปลูกเร้าคุณธรรม ชีวิตจะคลายวิตกกังวลและคลายทุกข์ มีสติเกิดปัญญาที่จะดำรงตนอย่างคนที่ก้าวทันโลกและรู้ทันโรคอย่างชาญฉลาด

7. สรุป

สถานการณ์โรคระบาดของโควิด-19 เป็นสถานการณ์ทางธรรมชาติของเชื้อโรค ไม่อาจชี้ชัดได้ว่า อนาคตจะเกิดขึ้นอีกหรืออย่างไร แม้ว่าสถานการณ์ปัจจุบันทั่วโลกติดเชื้อสะสมที่ 7,323,761 เสียชีวิตที่ 423,731 รักษาหายที่ 3,603,893 แต่ประเทศไทยติดเชื้อสะสม 3,125 เสียชีวิตรวม 585 รักษาหาย 9,981 สังคมโลกรับรู้ คือ ประเทศไทยมีผู้ติดเชื้อไม่ถึงหมื่นคนเสียชีวิตไม่ถึงร้อยรักษาหายมากพอๆ กับผู้ติดเชื้อที่ยัง

ป่วยก็ทยอยหาย และที่สำคัญในขณะนี้ มีบางประเทศสามารถคิดค้นยาได้แล้วผู้ป่วยในไทยทุกอย่างมีสัญญาณที่ดีขึ้น สิ่งที่รัฐบาลและคณะสงฆ์ควรทำต่อจากนี้ คือ สนับสนุนให้กระบวนการเผยแผ่ของคณะสงฆ์ที่หยุดนิ่งเป็นอัมพาตมาระยะหนึ่งเดินหน้าต่อได้ทันที โดยให้พระสงฆ์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้มีโอกาสชี้แจงและออกสื่อเพื่อชี้แจงและอธิบายว่าประเทศไทยไม่ประสบกับปัญหาร้ายแรงเกินไปนั้น เพราะว่า

1. ประเทศไทยเป็นประเทศแห่งพุทธศาสนา หลักคำสอนของพุทธศาสนาไม่สอนให้คนเห็นแก่ตัว “เสียสละ ลด ละ เลิก” ตั้งอยู่บนฐานแห่งพรหมวิหารธรรม คือ “เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา” เป็นฐาน และมีความเป็นชาติแห่งการรู้จักสามัคคี เป็นฐาน

2. หลักพุทธธรรม เป็นหลักพื้นฐานที่ดำรงอยู่บนฐานแห่งเสียสละ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ แม้ในยามวิกฤตก็ไม่ทอดทิ้งกัน

3. คนไทยมีฐานคติการดำเนินชีวิตและการดำรงตนบนฐานพุทธธรรม ปราศจากการเอาเปรียบและมีไมตรีต่อเพื่อนมนุษย์ทุกคน โดย “การไม่ทำความชั่วทั้งปวง ทำความดีให้ถึงพร้อม และการทำจิตใจให้ผ่องใสบริสุทธิ์อยู่ตลอดเวลา”

บรรณานุกรม

กมาตร จิ่งเสถียรทรัพย์. บรรณาธิการ. (2561). **ปณิกคติ 100 ปี การสาธารณสุขไทย**. หอจดหมายเหตุสาธารณสุขแห่งชาติ กระทรวงสาธารณสุข.

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2525). **พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับหลวง**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

ขวัญชาย ดำรงขวัญ. (2559). **UNSEEN กรมควบคุมโรค เส้นทางประวัติศาสตร์และความทรงจำ**. นนทบุรี: สถาบันวิจัยจัดการความรู้และมาตรฐานการควบคุมโรค กรมควบคุมโรค กระทรวงสาธารณสุข.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2542). **การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: บริษัทธรรมสารจำกัด.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2550). **วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

พระมหาจรรยา สุทธิญาณ. (2544). **พระพุทธศาสนากับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2548). **พระไตรปิฎกภาษาไทยสยามรัฐ**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

_____. (2548). **พระไตรปิฎกอรรถกถาภาษาไทย 91 เล่ม**. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.

วิจิต เปานิล. (2546). **พุทธกระบวนการทัศน์เพื่อสุขภาพและการเยียวยาในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

ศรีเรือน แก้วกังวาน. (2540). **จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2552). “โรคห่า” ยุคพระเจ้าอู่ทอง คือ กาฬโรคจากเมืองจีน. มติชนรายวัน. ปีที่ 32 ฉบับที่ 11407 (3 มิถุนายน, 2552): คอลัมน์สยามประเทศไทย.

สุนน อมรวิวัฒน์. (2531). คิดпенตามนัยพุทธธรรม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ (สปรส). (2546). สุขภาพทางจิตวิญญาณ สู่สุขภาพทางปัญญา. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: อุษาการพิมพ์.

<https://www.history.com/topics/middle-ages/pandemics-timeline>.

<https://www.mphonline.org/worst-pandemics-in-history>.